

Tema 5

ESTRATIFICACIÓ GLOBAL

Continguts

- Introducció
- Teories sobre la desigualtat i l'estratificació global
- El sistema d'estratificació mundial
- Domini i conflicte en el centre
- Les noves classes globals

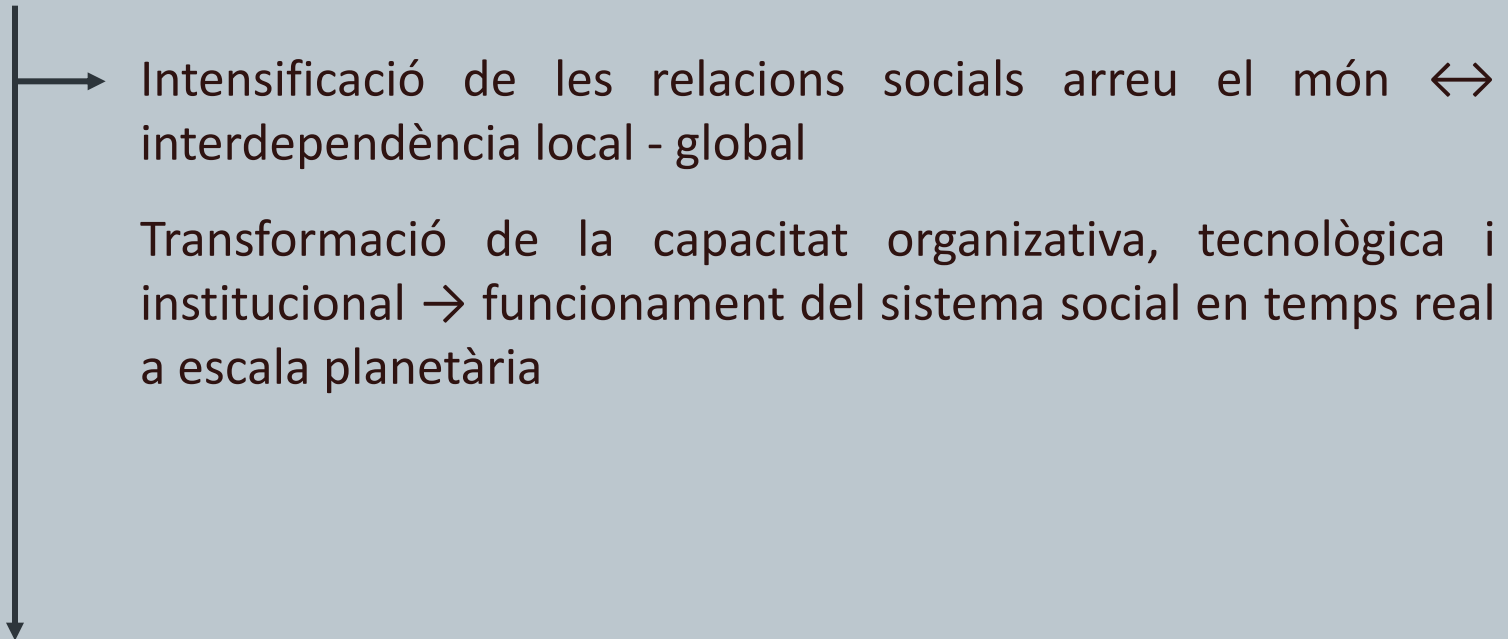
Introducció

Por tanto, no vacilaría en decir que la globalización, tal como la experimentamos, es en muchos aspectos no sólo nueva, sino *revolucionaria*. Pero creo que ni los escépticos ni los radicales han comprendido adecuadamente qué es o cuáles son sus implicaciones para nosotros. Ambos grupos consideran el fenómeno casi exclusivamente en términos económicos. Es un error. La globalización es política, tecnológica y cultural, además de económica. Se ha visto influida, sobre todo, por cambios en los sistemas de comunicación, que datan únicamente de finales de los años sesenta.

La globalización es, pues, una serie compleja de procesos [...]. Operan, además, de manera contradictoria o antitética. La mayoría de la gente cree que la globalización simplemente “traspasa” poder o influencia de las comunidades locales y países a la arena mundial. Y éste es, desde luego, una de sus consecuencias. [...] Pero también tiene el efecto contrario. La globalización no sólo presiona hacia arriba, sino también hacia abajo, creando nuevas presiones para la autonomía local. [...] La globalización es la razón del surgimiento de identidades culturales locales en diferentes partes del mundo. [...] Los nacionalismo locales brotan como respuesta a tendencias globalizadoras, a medida que el peso de los Estado-nación más antiguos disminuye.

Font: Giddens, Anthony, *Un mundo desbocado. Los efectos de la globalización en nuestras vidas*, Madrid, Taurus, pp. 23 i 25 – 26, 2000. (e.o. de 1999).

GLOBALITZACIÓ

- Dimensions** Poblacional
- Estructura Social** Ecològica
- Econòmica
- Política
- Cultural
- Estratificació i desigualtat

Dimensions de la globalització

Poblacional	<p>Envelliment demogràfic</p> <p>Superpoblació</p> <p>Acceleració de les transicions demogràfiques</p> <p>Fluxos migratoris transnacionals</p>
Ecològica	<p>Societat del risc</p> <p>Efecte hivernacle, forat de la capa d'ozó</p> <p>Noves malalties</p> <p>Canvi climàtic</p> <p>Extinció d'espècies i ecosistemes</p> <p>Necessitat d'un desenvolupament sostenible</p>
Econòmica	<p>Mercats financers globals</p> <p>Desregulació comercial, financera i laboral</p> <p>Transformació de les empreses</p> <p>Deslocalització i relocalització de la producció</p> <p>Polarització Nord - Sud</p> <p>Institucions econòmiques transnacionals (FMI, Banc Mundial)</p>

Dimensions de la globalització

Política	<p>Crisi del model d'Estat-nació</p> <p>Organitzacions transnacionals (OTAN, UE...)</p> <p>Expansió dels nacionalismes</p> <p>Noves oposicions i moviments polítics</p> <p>Expansió del neoliberalisme conservador</p>
Cultural	<p>Homogeneïtzació cultural</p> <p>Revitalització de las cultures locals</p> <p>Hibridació (cultures mixtes)</p> <p>Mercantilització de la cultura</p> <p>Mediatització de l'experiència</p>
Estratificació social	<p>Efectes socials del capitalisme global: desigualtat, exclusió</p> <p>Treballadors informacionals /Treballadors genèrics, informals i aturats</p> <p>Ciudadans Mòbils /Ciudadans Immòbils</p> <p>Individualització, fragilitat del vincle social</p>

Tesis comparades de la globalització

	HIPERGLOBALISTA	ESCÈPTICA	TRANSFORMACIONALISTA
GLOBALITZACIÓ	Molt intensa	No globalització	En construcció
NOVETATS	Una era global. Globalitat, especialment en allò econòmic i tecnològic	Més internalització Regionalització comercial Més desigualtats socials i internacionals	Nivells històricament nous de connectivitat complexa i interdependència global
CARACTERÍSTIQUES DOMINANTS	Capitalisme global, formes de govern global	Més interdependència que a finals del XIX Més desigualtats	Globalització intensiva i extensiva
PODER DELS ESTAT - NACIÓ	En declivi o erosionat	Persistent i necessari	Reconstituït i en reestructuració

FORCES IMPULSORES	Capitalisme i tecnologia	Capitalisme i els Estat - nació	Intensificació forces impulsores modernitat (econòmiques, polítiques, culturals)
DEFINICIÓ	Com a reorganització del marc de l'acció humana	Com internalització econòmica Com mite ideològic neoliberal	Com a reorganització del marc de l'acció humana Procés obert
ABAST	Monocausalitat economicista i multidimensionalitat	Monocausalitat i bidimensionalitat	Multicausalitat i multidimensionalitat
FUTUR	Civilització global i polarització	Realitats nacionals Xoc de civilitzacions	Indeterminada Integració global, fragmentació i ambivalència
ARGUMENT CENTRAL	Fi dels Estat – nació Globalització maximitzada	Internacionalització Crítica al neoliberalisme Recuperar el pes dels Estat – nació Globalització minimitzada	Progressiva transformació en clau global de les diverses dimensions de la modernitat Globalització històricament en expansió

Alguns autors de relleu

- Immanuel Wallerstein: sistema – món i capitalisme, intercanvi desigual centre – perifèria
- Anthony Giddens: globalització, segona modernitat i risc, regulació política democràtica i societat civil cosmopolita
- Manuel Castells: organització tecnològica i institucional en xarxa, capitalisme global en xarxa
- Ulrich Beck: societat global del risc, crisi ecològica i distribució desigual
- Ronald Inglehart: societats d'industrialització avançada i postmaterialisme
- Zygmunt Bauman: modernitat líquida, dominació i *synopticon* global

La desigualtat global vista des de l'espai

Font: NASA, "Earth at Night", *Astronomy Picture of the Day*, 27 de novembre de 2000. [Accessible en: <http://apod.nasa.gov/apod/ap001127.html>].

Teories sobre l'estratificació i la desigualtat global

- Teoria de la modernització
 - Teoria de la convergència
- Teoria de la dependència
 - Teoria de la desconexió
- Teoria del sistema - món

Teoria de la modernització

Societat Tradicional	Condicions d'envol (despegue)	Moment d'envol	Maduresa econòmica i tecnològica	Societat Moderna i consum de masses
----------------------	-------------------------------	----------------	----------------------------------	-------------------------------------

- Teoria de la modernització. Anys 50. USA
 - La modernització: procés amb etapes diferenciades cap on convergeixen tots els Estat – nació (Rostow, *The Stages of Economic Growth*, 1960)
- Crítiques: Descriu un procés unidireccional, homogeneïtzador, evolutiu i etnocèntric

Teoria de la convergència

- Convergència cap al «Industrialisme Pluralístic». Anys 60

“Este término se utiliza para referirnos a una sociedad industrializada que no es gobernada ni por una élite omnipotente [...], ni por la interacción impersonal entre un sinnúmero de grupúsculos con un poder relativamente igualado y atomizado [...]. La complejidad de una sociedad plenamente industrializada requiere, en aras de la eficacia y la iniciativa, un cierto grado de descentralización del control, sobre todo en las industrias de bienes y servicios de consumo; aunque también requiere una buena medida de control centralizado por parte del Estado así como muchas operaciones pero con organizaciones a gran escala. [...] El industrialismo es tan complejo y está sujeto a tantas presiones internas contradictorias que nunca puede asumir una estructura única e invariable; pero sí puede ir modificándose en torno a un tema general, y ese tema general es el pluralismo. Aunque no llegue a ser universal en todas las sociedades del mundo hasta que pasen varias generaciones, el rumbo ya se vislumbra suficientemente claro.”

Font: C. Kerr, J. T. Dunlop, F. Harbison i Ch. A. Myers, *Industrialism and Industrial Man*, New York, Oxford University Press, pp. 232 – 233, 1964.

Teories de la dependència

- Anys 60 – 70. Països del Sud, especialment Llatinoàmerica
- Existeix una relació de dependència - subordinació entre els països desenvolupats i subdesenvolupats. Dos corrents principals
 - Accent en factors externs: l'herència històrica del colonialisme i la seua continuïtat impedeix el desenvolupament (Gunder Frank)
 - Accent en factors interns: control de l'economia per la burgesia local o pel capital internacional (Fernando Cardoso i Enzo Faletto)
- Crítiques: anàlisi superada pels propis esdeveniments, infravalora les condicions nacionals autòctones
- → **TEORIA DE LA DESCONNEXIÓ** (Samir Amin, *La déconnexion (pour sortir du système mondial)*, Paris, La Découverte, 1986)
 - Una profunda crisi global del capitalisme, que s'intenta gestionar en clau neoliberal, dibuixa un escenari de extraordinària inestabilitat
 - Un altre desenvolupament fora de les pressions globals

El sistema d'estratificació mundial

- Teoria del sistema - món → Anys 70 – 80: Immanuel Wallerstein, *The Modern World-System*, 1974
- Centre, semiperifèria i perifèria
- Dos tipus de sistema món:
 - Imperis mundials (Imperi romà, Imperi egipci...) → objectiu: dominació política i econòmica
 - Sistema econòmic mundial (inici 1492 amb les colònies d'Espanya i Portugal – substitució per Anglaterra, Països Baixos, França) → la dominació política passa a 2on terme, preeminència de la dominació i els beneficis econòmics

El sistema d'estratificació mundial: centre i perifèria

- Esdeveniments històrics
 - La caiguda dels comunismes
 - 1989
 - Polònia → Legalització Sindicat Solidaritat
 - Caiguda del mur de Berlín
 - Dimissió govern comunista de Txecoslovàquia
 - Caiguda govern comunista de Romania
 - 1990: Reunificació alemanya
 - 1991: Desaparició de la Unió Soviètica
 - El ressorgiment econòmic d'Àsia: ¿desplaçament del centre del sistema?
 - Innovació tecnològica i creixement econòmic del Japó
 - A partir de 1990: increment de la competència econòmica xinesa i Índia
 - La competència capitalista per l'hegemonia en el centre
 - USA ↔ Europa Continental (França, Alemanya)
 - 11 de setembre de 2001 (atemptat Torres Bessones – New York) → reforça hegemonia USA
 - Crisi econòmica global de 2008: ¿cap a on es desplaça l'hegemonia?

Centre i perifèria

- Sistema econòmic mundial (Wallerstein)
 - Les experiències de les seues unitats geopolítiques depenen del conjunt
 - Tres posicions estructurals: centre, semiperiferia i perifèria
 - Apunten a la divisió internacional del treball (dominació i explotació)
 - Les èlits centrals són èlits econòmiques preocupades pels beneficis econòmics (i no pel domini polític o militar)

El punto clave es que, una vez que reconocemos que existen relaciones de propiedad capitalista y una división ocupacional del trabajo más allá de las fronteras nacionales, también debemos reconocer que existe un sistema de estratificación mundial

Font: Kerbo, Harold R., *Estratificación social y desigualdad. El conflicto de clase en perspectiva histórica, comparada y global*, Madrid, McGraw Hill, p. 229, 2004.

- **Nacions centrals**
 - a través de les seues corporacions posseeixen i controlen els mitjans de producció arreu el món
 - i realitzen les tasques productives vinculades a les noves tecnologies

- **Nacions perifèriques**
 - escassa proporció de la propietat i control dels mitjans de producció i realitzen les tasques productives menys qualificades

- **La dominació/ explotació sobre la perifèria: benefici per al centre del sistema**
 - Accés a matèries primes
 - Força de treball barata
 - Elevats guanys per inversions directes de capital
 - Un mercat per a l'exportació

Perifèria i semiperiferia

- **Nacions perifèriques**
 - Econòmicament poc diversificades, menor divisió del treball, gran desigualtat renda
 - Estats dèbils y/o inexistents; molt dependents de l'exterior
 - Majoria d'Àfrica, Amèrica Central i part del Sud (Bolívia, Paraguai), Laos, Tailàndia...
- **Nacions semiperifèriques**
 - Posició intermèdia respecte a diversificació econòmica, divisió del treball, desigualtat renda
 - Menys dependents de l'exterior; Estats y/o burocràcies poderoses
 - Brasil, Argentina, Xile, Mèxic... India, Xina (capitalisme asiàtic autoritari)...
- **CRÍTiques**
 - Indefinició semiperiferia
 - Infravaloració condicions polítiques, socials, culturals, etc.
 - Casos no explicats: Països àrabs exportadors de petroli

Domini i conflicte en el centre

- Components de la dominació d'una nació central:
 - Dominació productiva: alta productivitat de qualitat a baix cost, I+D
 - Dominació en el mercat: balança comercial favorable
 - Dominació financera: capacitat per controlar els recursos financers globals
 - Dominació militar sobre altres nacions
- La competència després la 2ª Guerra Mundial: EE.UU. ↔ Unió Soviètica (la Guerra Freda)
- La competència a partir dels anys 70': EE.UU. ↔ Japó ↔ Alemanya ↔ França ↔ Regne Unit
- La competència posterior a 1990: EE.UU. en el centre del sistema econòmic mundial (expansió econòmica i increment de la desigualtat)
- La competència després la gran crisi global de 2008 → ¿¿??

Models capitalistes i competència en el centre

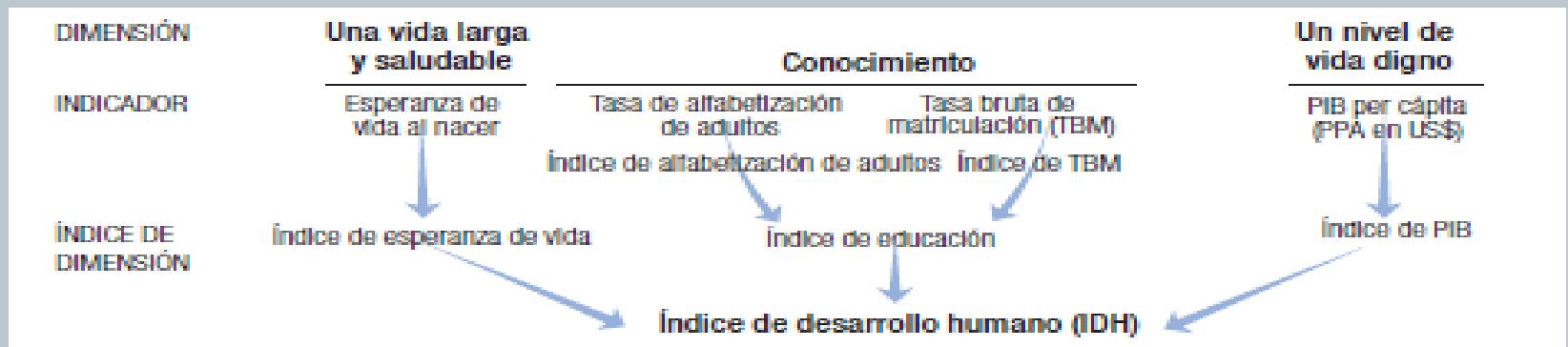
- EE.UU. i Gran Bretanya
 - Liberalització de la productivitat empresarial i desregulació del mercat de treball
 - Concepció restringida i mínima de l'Estat de Benestar
- Europa continental: Alemanya, França
 - Contribució estatal a l'organització de la productivitat empresarial i regulació corporativa del mercat de treball
 - Intervenció ampla de l'Estat en la protecció social

- Àsia - Pacífic
 - Japó
 - Control de les èlits burocràtiques sobre la productivitat empresarial i el mercat de treball
 - Economia dual i protecció social de les grans corporacions
 - Xina, Hong Kong, Taiwan
 - Capitalisme asiàtic autoritari
 - Estat i èlits burocràtiques dirigeixen la producció i el mercat de treball - dictadures
 - Baixos nivells de protecció social, autoafirmació nacional
 - Singapur, Corea del Sud
 - Democràcies formals autoritàries, capitalisme, baix nivell de protecció social
- Existeix mobilitat en el sistema mundial. Tendència general: de l'Atlàntic (Europa - USA) → Al Pacífic (USA, Japó, Xina, Índia)

La desigualtat mundial. Instruments de mesura

- Informes sobre Desenvolupament Humà (Nacions Unides)
 - Índex de Desenvolupament Humà (IDH)
 - Índex de Pobresa Humana (IPH)
 - Índex de Desenvolupament de Gènere (IDG)
 - Índex de Potenciació de Gènere (IPG)
 - En 2010: nous indicadors
 - Índex de Desenvolupament Humà ajustat per la Desigualtat (IDH – D)
 - Índex de Desigualtat de Gènere (IDG)
 - Índex de Pobresa Multidimensional (IPM)

INDICADOR IDH

Desigualtat Ingressos - Despeses per països segons rang IDH, 2006

Rango IDH	Año de la encuesta	ODM Distribución de ingresos o gastos (%)				Medición de la desigualdad			
						10% más rico respecto del 10% más pobre ^a	20% más rico respecto del 20% más pobre ^a	Coeficiente de Gini ^b	
		10% más pobre	20% más pobre	20% más rico	10% más rico				
DESARROLLO HUMANO ALTO									
1	Noruega	2000 ^c	3,9	9,6	37,2	23,4	6,1	3,9	25,8
2	Islandia
3	Australia	1994 ^c	2,0	5,9	41,3	25,4	12,5	7,0	35,2
4	Irlanda	2000 ^c	2,9	7,4	42,0	27,2	9,4	5,6	34,3
5	Suecia	2000 ^c	3,6	9,1	36,6	22,2	6,2	4,0	25,0
6	Canadá	2000 ^c	2,6	7,2	39,9	24,8	9,4	5,5	32,6
7	Japón	1993 ^c	4,8	10,6	35,7	21,7	4,5	3,4	24,9
8	Estados Unidos	2000 ^c	1,9	5,4	45,8	29,9	15,9	8,4	40,8
9	Suïza	2000 ^c	2,9	7,6	41,3	25,9	9,0	5,5	33,7
10	Països Baixos	1999 ^c	2,5	7,6	38,7	22,9	9,2	5,1	30,9
11	Finlandia	2000 ^c	4,0	9,6	36,7	22,6	5,6	3,8	26,9
12	Luxemburgo
13	Bèlgica	2000 ^c	3,4	8,5	41,4	28,1	8,2	4,9	33,0
14	Austria	2000 ^c	3,3	8,6	37,8	23,0	6,9	4,4	29,1
15	Dinamarca	1997 ^c	2,6	8,3	35,8	21,3	8,1	4,3	24,7
16	Francia	1995 ^c	2,8	7,2	40,2	25,1	9,1	5,6	32,7
17	Itàlia	2000 ^c	2,3	6,5	42,0	26,8	11,6	6,5	36,0
18	Reino Unido	1999 ^c	2,1	6,1	44,0	28,5	13,8	7,2	36,0
19	Espanya	2000 ^c	2,6	7,0	42,0	26,6	10,3	6,0	34,7
20	Nueva Zelàndia	1997 ^c	2,2	6,4	43,8	27,8	12,5	6,8	36,2
21	Alemanya	2000 ^c	3,2	8,5	36,9	22,1	6,9	4,3	28,3

Font: PNUD, "Desigualdad de Ingresos y Gastos", *Informe sobre Desarrollo Humano, 2006*, ONU, 2007. [Accessible en: <http://www.undp.org/spanish>].

Desigualtat Ingressos - Despeses per països segons rang IDH, 2009

M

Clasificación según el IDH	PIB		PIB per cápita				Cambio anual promedio del índice de precios de consumo (%)		Distribución del ingreso o gasto ^a (%)		Medidas de la desigualdad	
	Miles de millones de US\$ 2007	Miles de millones de US\$ en PPA 2007	US\$ 2007	Tasa de crecimiento anual a precios constantes (%)	Valor más alto durante 1980-2007	Año del valor más alto	1990-2007	2006-2007	10% más pobre	10% más rico	10% más rico respecto del 10% más pobre ^b	Coeficiente de Gini ^c
				1990-2007	PPA en US\$ de 2007 ^a							
DESARROLLO HUMANO MUY ALTO												
1 Noruega	388,4	251,6	82.480	2,6	53.433	2007	2,1	0,7	3,9 ^a	23,4 ^a	6,1	25,8
2 Australia	821,0	733,9	39.066	2,4	34.923	2007	2,5	2,3	2,0 ^a	25,4 ^a	12,5	35,2
3 Islandia	20,0	11,1	64.190	2,5	35.742	2007	3,5	5,1
4 Canada	1.329,9	1.180,9	40.329	2,2	35.812	2007	2,0	2,1	2,6 ^a	24,8 ^a	9,4	32,6
5 Irlanda	259,0	194,8	59.324	5,8	44.613	2007	3,0	4,9	2,9 ^a	27,2 ^a	9,4	34,3
6 Països Baixos	765,8	633,9	46.750	2,1	38.694	2007	2,4	1,6	2,5 ^a	22,9 ^a	9,2	30,9
7 Suècia	454,3	335,8	49.662	2,3	36.712	2007	1,5	2,2	3,6 ^a	22,2 ^a	6,2	25,0
8 França	2.589,8	2.078,0	41.970	1,6	33.674	2007	1,6	1,5	2,8 ^a	25,1 ^a	9,1	32,7
9 Suïça	424,4	307,0	56.207	0,8	40.658	2007	1,2	0,7	2,9 ^a	25,9 ^a	9,0	33,7
10 Japó	4.384,3	4.297,2	34.313	1,0	33.632	2007	0,2	0,1	4,8 ^a	21,7 ^a	4,5	24,9
11 Luxemburg	49,5	38,2	103.042	3,3	79.485	2007	2,1	2,3	3,5 ^a	23,8 ^a	6,8	30,8
12 Finlàndia	244,7	182,6	46.261	2,8	34.526	2007	1,5	2,5	4,0 ^a	22,6 ^a	5,6	26,9
13 Estats Units	13.751,4	13.751,4	45.582	2,0	45.582	2007	2,6	2,9	1,9 ^a	29,9 ^a	15,9	40,8
14 Àustria	373,2	310,7	44.879	1,8	37.370	2007	2,0	2,2	3,3 ^a	23,0 ^a	6,9	29,1
15 Espanya	1.436,9	1.416,4	32.017	2,4	31.560	2007	3,4	2,8	2,6 ^a	26,6 ^a	10,3	34,7
16 Dinamarca	311,6	197,3	57.051	1,9	36.130	2007	2,1	1,7	2,6 ^a	21,3 ^a	8,1	24,7
17 Bèlgica	452,8	371,2	42.609	1,8	34.935	2007	1,9	1,8	3,4 ^a	28,1 ^a	8,2	33,0
18 Itàlia	2.101,6	1.802,2	35.396	1,2	30.353	2007	2,9	1,8	2,3 ^a	26,8 ^a	11,6	36,0
19 Liechtenstein
20 Nova Zelanda	135,7	115,6	32.086	2,1	27.336	2007	2,0	2,4	2,2 ^a	27,8 ^a	12,5	36,2
21 Regne Unit	2.772,0	2.143,0	45.442	2,4	35.130	2007	2,7	4,3	2,1 ^a	28,5 ^a	13,8	36,0
22 Alemanya	3.317,4	2.830,1	40.324	1,4	34.401	2007	1,7	2,1	3,2 ^a	22,1 ^a	6,9	28,3

Font: PNUD, "Economía y desigualdad", Informe sobre Desarrollo Humano, 2009, ONU, 2010.

[Accessible en: <http://www.undp.org/spanish>].

Les noves classes globals

- Classe global (Saskia Sassen) → varietat de grups socials que comencen a convertir-se en formacions socials globals visibles
 - posició ambivalent entre allò nacional i allò global →
 - classes parcialment ‘desnacionalitzades’
 - no necessàriament ‘cosmopolites’
 - constitutives de les noves formes de desigualtat social

PER A SABER MÉS, POTS CONSULTAR: Sassen, Saskia, *Una sociologia de la globalización*, Madrid, Katz, 2007.

Professionals i executius transnacionals

- Control sobre la gestió de les empreses
 - Contactes interpersonals entre professionals: la mobilitat permet la maximització del capital relacional d'aquesta classe → informació valuosa per a propietaris i inversors
- Lògica: l'increment de la seua renda → treball transnacional i organitzacions en xarxa
- Formalització i institucionalització: xarxes irregulars amb nodus
 - Infraestructura física (hiperespai de l'economia global): edificis d'oficines, zones residencials, aeroports i hotels
 - 40 ciutats globals. Londres: ciutat global per excel·lència
- Debilitament de la identitat nacional de les empreses globals, però
 - cal una infraestructura operativa puntera per a la globalització econòmica empresarial → dependència respecte a l'Estat del país pel que circula i treballa aquesta classe (polítiques nacionals de privatització)

Funcionaris públics transnacionals

- Principals actors dels organismes internacionals. Després 1980 – 90 → noves xarxes governamentals connectades a la globalització de les empreses i objectius governamentals en dominis globals (defensa drets humans, protecció medi ambient, lluita antiterrorista)
- Lògica: la governabilitat transnacional → en principi, connectada a la lògica del capital, però ¿és possible que estiguen iniciant la governabilitat des de models normatius alternatius?
- Formalització i institucionalització: xarxes irregulars amb nodus
 - Institucions supranacionals vinculades a l'economia global (OMC, FMI, OTAN) i a la governabilitat global (ONU, UE)
 - Xarxes intergovernamentals que funcionen paral·lelament a les institucions supranacionals (Declaració Transatlàntica de 1990 i posteriors sobre consum i medi ambient)
 - Xarxes informals que operen fora dels acords intergovernamentals (Comitè de Basilea sobre supervisió financera, Comitè de Membres del Poder Judicial)
- Inserció en àmbits locals densos: governs nacionals, però distància creixent respecte als funcionaris de les burocràcies dels propis països

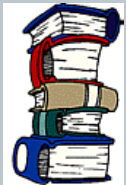
Treballadors migrants transnacionals

- No formen part de la *classe transnacional hipermòbil* ni de l'*elit internacional de la societat civil* → emergència d'una classe global de desfavorits: sense drets, invisibles, immòbils
- Lògica: inserció en microestructures locals de la vida i la lluita quotidiana → La ciutat, espai de les activitats cíviques, de les polítiques urbanes i de les funcions de control per a la reproducció del capital global
- Formalització i institucionalització: xarxes irregulars amb nodus
 - Xarxes transfrontereres que integren persones i grups amb recursos limitats i escassa mobilitat
 - Xarxes d'activistes que defensen drets i denuncien activitats il·legals
- Aquestes activitats contribueixen a desnacionalitzar la ciutat global i permeten l'aparició d'una consciència o sentit de pertinença més global → globalització dels desfavorits?

Per a exercitar el domini vinculat als Indicadors IDH relacionats amb la desigualtat mundial de la renda, fes l'*Exercici 5.1 La desigualtat en el centre del sistema mundial*

També pots fer l'*Exercici 5.2 Els superherois qüestionen l'ordre mundial*

PER A APROFUNDIR EN EL SIGNIFICAT DELS PRINCIPALS INDICADORS I CONCEPTES EXPOSATS EN AQUEST TEMA, CAL FER UNA LECTURA COMPRESIVA I ATENTA DE LA BIBLIOGRAFIA BÀSICA. POTS LLEGIR TAMBÉ EL QUE VULGUES DE LA BIBLIOGRAFIA COMPLEMENTÀRIA

Kerbo, Harold R., *Estratificación social y desigualdad. El conflicto de clase en perspectiva histórica, comparada y global*, Madrid, McGraw Hill, caps. 8 i 12, 2004.